

هم سنجی خودتنظیمی در گونه‌های ناهمسان خانواده

منا قریشی^۱
سیامک سامانی^۲

چکیده

پژوهش با هدف تبیین تفاوت خودتنظیمی دانش آموزان دبیرستانی در گونه‌های ناهمسان خانواده بر پایه مدل فرایند و محتوای خانواده انجام گرفت. روش پژوهش توصیفی و از نوع پس رویدادی بود. به این منظور از میان دانش آموزان پایه دوم و سوم دوره متوسطه شهر شیراز ۳۰۸ (۱۸۶ دختر، ۱۲۲ پسر) دانش آموز به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از مقیاس‌های فرایند و محتوای خانواده (فرم فرزندان) و راهبردهای انگیزشی یادگیری که روایی و اعتبار آن‌ها تأیید شده، استفاده گردید. داده‌های به دست آمده با آزمون تحلیل واریانس یک متغیره و چند متغیره تجزیه و تحلیل شد. برآیندها نشان داد که راهبردهای شناختی در گونه‌های سالم و غیرسالم دارای تفاوت معنی‌دار است. درحالی‌که تفاوت در خودتنظیمی برآمده از تفاوت گونه سالم با غیرسالم و از نوع مشکل‌دار محتوایی و مشکل‌دار فرایندی است. با توجه به برآیندها می‌توان گفت که در گونه‌های ناهمسان خانواده به‌کارگیری خودتنظیمی در میان دانش آموزان تفاوت وجود دارد و به روانشناسان مدرسه و مشاوران توصیه می‌شود که این موضوع را در مشاوره با دانش آموزان مورد توجه قرار دهند.

کلیدواژه‌ها: خودتنظیمی، فرایند خانواده، گونه‌های خانواده، محتوای خانواده

۱. دانشجوی دکتری روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران. (نویسنده مسئول)

Mona_ghoreishi@yahoo.com

۲. دانشیار گروه روان‌شناسی دانشگاه روان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

مقدمه

یکی از مفاهیم مطرح در آموزش و پرورش امروزی، یادگیری خودتنظیمی است. خودتنظیمی پیامدهای ارزشمندی در فرایند یادگیری، آموزش و حتی موفقیت زندگی دارد. هنگامی که در سیستم آموزشی مشکلاتی همچون افت تحصیلی رخ می‌دهد، از انگیزه و خودتنظیمی یادگیرنده به‌عنوان یکی از علل برجسته آن یاد می‌شود. همچنین دانش‌آموزانی که بیشتر در خطر افت تحصیلی هستند دارای آشفتگی‌های خانوادگی و حرمت خود پایین هستند (شیربگی، ۱۳۹۱).

سازگاری و کامیابی در آموزش‌شده بایسته آن است که دانش‌آموزان با گسترش خودتنظیمی با فرایندهای همانند، شناخت، عواطف یا رفتارهای خود را گسترش داده و تقویت کنند تا از این راه بتوانند به اهدافشان برسند. خودتنظیمی به معنای گنجایش فرد برای تعدیل رفتار، فراخور شرایط و دگرگونی‌های محیط بیرونی و درونی است (پینتریچ و دی گروت^۱، ۱۹۹۰).

در این پژوهش مدل یادگیری خودتنظیمی که به‌وسیله پینتریچ و دی گروت^۲ (۱۹۹۰) مطرح شده است، مورد توجه قرار گرفته است. در این مدل خود کارآمدی، ارزش‌گذاری درونی و اضطراب امتحان به‌عنوان باورهای انگیزشی در نظر گرفته شده‌اند و راهبردهای شناختی، فراشناختی و کوشش و چاره‌اندیشی دانش‌آموزان را زیر نام یادگیری خودتنظیمی معرفی کرده‌اند. از طرفی از دید مونتاگو^۳ راهبردهای یادگیری خودتنظیمی دربرگیرنده مهارت‌های خودآموزی، سؤال پرسیدن از خود، خود بازبینی و تقویت خود است که به یادگیرندگان کمک می‌کند تا با بهره‌مندی از فرایندهای شناختی، یادگیری آن‌ها تسهیل شود (مونتاگو، ۲۰۰۸).

لموس^۴ (۱۹۹۹) نیز معتقد است خودتنظیمی به معنای ظرفیت فرد برای تعدیل رفتار، هماهنگ با شرایط و تغییرات محیط بیرونی و درونی است. او توضیح می‌دهد که خودتنظیمی دربرگیرنده توانایی فرد در سازمان‌دهی و خود مدیریتی رفتارهایش جهت رسیدن به اهداف گوناگون یادگیری است. راهبردهای یادگیری خودتنظیمی تحت تأثیر عوامل ناهمسانی هستند که در سیستم آموزش

1. Pintrich & De Groot

2. Pintrich & De Groot

3. Montague

4. Lemos

بسیار مورد توجه قرار گرفته‌اند؛ اما نکته‌ای که باید بدان توجه نمود این است که خودتنظیمی تحت تأثیر محیط خانوادگی افراد قرار می‌گیرد. والدین و تجربیات فرزند پروری آن‌ها نقش مهمی در باورهای انگیزشی و خودتنظیمی کودکان دارند. پذیرش والدین، فرصت انتخاب، گوناگونی تکالیف، تجربه‌های تبحری، درگیری والدین و حمایت از خودگردانی به وسیله آن‌ها نقش مهم و تعیین کننده در خود کارآمدی کودکان دارد (شانک و پاچیرز^۱، ۱۹۹۶).

همچنین کارکرد خانواده جنبه مهم محیط خانواده است که سلامت بدنی، اجتماعی و هیجانی کودکان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در واقع کارکرد خانواده با سلامت روانی اعضا ارتباط دارد (کرمی، زکی بی و علیخانی، ۱۳۹۱).

سلامت روانی پدر و مادر و شیوه فرزند پروری آنان در راستای پرورش و شکل‌دهی شخصیت فرزندان نقش تعیین کننده و بنیادی دارد. انتظار می‌رود که پدر و مادر سالم کودکان سالم‌تری را پرورش دهند به شرطی که شیوه تربیتی سالم و مثبتی را در پیش بگیرند (امیری نژاد، قریشی راد و جوانمرد، ۱۳۹۰). و به‌طور کلی همواره خانواده همچون جالب‌ترین و مهم‌ترین سامانه انسانی مورد توجه بوده است.

در میان مدل‌های متنوعی که به سیستم خانواده پرداخته‌اند، مدل محتوا و فرایند خانواده به سه بعد خانواده توجه می‌کند (سامانی، ۲۰۰۵).

مطابق این مدل می‌توان خانواده‌ها را بر پایه دو مؤلفه فرایندهای خانواده و محتوای خانواده به چهار گونه خانواده دسته‌بندی نمود. گونه‌های ناهمسان خانواده در این مدل عبارت‌اند از: خانواده سالم (کارآمد)، خانواده غیرسالم (ناکارآمد) و دو نوع خانواده مشکل‌دار (مشکل‌دار فرایند و مشکل‌دار محتوایی). منظور از فرایندهای خانواده در مدل فرایند و محتوا، کنش‌هایی است که به اعضای خانواده در انطباق با نیازها و شرایط نوین یاری می‌کنند. از جمله این کنش‌ها، مهارت مقابله، انعطاف‌پذیری، مهارت حل مسئله، تصمیم‌گیری، مهارت ارتباطی و جهت‌گیری مذهبی است. منظور از محتوای خانواده نیز داشت‌ها و پتانسیل‌های خانواده اعم از درآمد، تحصیلات، شغل و سلامت جسمی و روانی است (سامانی، ۲۰۰۸). در همین راستا و به‌منظور تصریح نیمرخ

¹. Schunk & Pajares

روان‌شناختی گونه‌های خانواده، تحقیقات متعددی صورت گرفته است. به‌طور مثال صالحی (۱۳۸۸) در پژوهش‌ها خود نشان داد که خانواده‌هایی که به لحاظ فرایندی از وضعیت مطلوبی برخوردار هستند، دارای فرزندان با انگیزه تحصیلی و خود پنداره بالا می‌باشند. بر پایه پژوهش جعفری (۱۳۸۸) در خانواده‌های سالم و مشکل‌دار فرایندی پیشرفت تحصیلی موفقیت‌آمیزی مشاهده شد ولی در خانواده‌های غیرسالم و مشکل‌دار محتوایی پیشرفت تحصیلی ضعیف‌تر است. عبدالله زاده (۱۳۸۸) نیز در مطالعه خود نشان داد که خانواده‌های سالم به لحاظ مشکلات هیجانی (افسردگی، اضطراب و استرس) در هم سنجی با سایر گونه‌های خانواده از مشکلات کمتری برخوردار هستند. سامانی (۲۰۱۰) در مطالعاتی که انجام داد، بیان کرد در خانواده‌های سالم و مشکل‌دار محتوایی نمره بالا برای مقابله، کارکرد، انگیزش خارجی و انسجام اجتماعی وجود دارد. همچنین نمره بالایی برای جهت‌گیری گفت‌و شنود در خانواده سالم نسبت به خانواده‌های غیرسالم و مشکل‌دار فرایندی مشاهده شد. ترابی (۱۳۸۹) نیز در پژوهش خود نشان داد که در خانواده‌های سالم میزان بالاتری شادکامی و تمام ابعاد آن (سلامتی و کارآمدی، رضایت از زندگی، خلق مثبت) وجود دارد. نتایج پژوهش شکر بیگی و یاسمی نژاد (۱۳۹۱) نشان داد که میان نوجوانان پسر بزهکار و عادی از نظر سبک‌های فرزند پروری زورگویان و سلامت عمومی تفاوت معنی‌داری به دست آمد بدین معنی که هر قدر خانواده‌ها از رویکردهای تربیتی و فرزند پروری زورگویان استفاده کنند مشکلات سلامت عمومی فرزندان آنها بیشتر است. تحقیقات نیسی، کرمعلیان و همایی (۱۳۹۱) مطرح می‌کنند که آموزش مذهب به همسرهای نابارور موجب کاهش مشکلات روانی می‌شود و سطح سلامت روانی با توکل بر خدا و سلیم پذیری در مقابل خواست و اراده خداوند افزایش یافته است. بر پایه این پژوهش خانواده‌هایی که جهت‌گیری مذهبی دارند و از نظر فرایند در سطح بالایی هستند مشکلات روانی از قبیل احساس گناه، اضطراب و افسردگی در آنها کمتر است.

بر همین بنیاد هدف اصلی در این پژوهش تبیین تفاوت خودتنظیمی فرزندان در گونه‌های ناهمسان خانواده بر پایه مدل بافت نگر فرایند و محتوای خانواده تعیین گردید. به عبارت دیگر در این مطالعه به جایگاه و کارکرد خانواده در خصوص خودتنظیمی فرزندان پرداخته شد. بررسی تأثیر هر

یک از این متغیرها بر میزان استفاده از راهبردهای شناختی و فراشناختی از اهمیت خاصی برخوردار است، چراکه با کسب اطلاعات کافی در این زمینه، می‌توان برنامه‌های آموزشی مناسب طراحی کرد و زمینه را برای افزایش کیفیت فرایند خانواده فراهم آورد و از طریق ارائه خدمات اجتماعی توسعه کیفیت خانواده را افزایش داد. با توجه به اهداف و تحقیقات پیشین در قلمرو موضوع موردبررسی فرضیه‌های موردپژوهش را در قالب زیر می‌توان بیان کرد:

- میان دانش آموزان در گونه‌های ناهمسان خانواده به لحاظ به کارگیری خودتنظیمی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

روش

روش پژوهش توصیفی و از نوع پس رویدادی بود که به هم سنجی خودتنظیمی فرزندان در گونه‌های ناهمسان خانواده بر پایه مدل فرایند و محتوای خانواده پرداخته شد. جامعه آماری این پژوهش دربرگیرنده همه دانش آموزان پایه دوم و سوم مقطع متوسطه شهر شیراز بود که (در رشته‌های ریاضی-فیزیک، تجربی، علوم انسانی) درسال تحصیلی ۹۱-۹۰ مشغول به تحصیل بودند. بر پایه آمار سازمان آموزش و پرورش مجموع دانش آموزان پایه دوم و سوم مقطع متوسطه برابر ۳۵۶۲۲ نفر بود. گروه نمونه این مطالعه دربرگیرنده ۳۰۸ (۱۸۶ دختر، ۱۲۲ پسر) دانش آموز پایه دوم و سوم مقطع متوسطه شهر شیراز بود که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای، انتخاب شدند. فرایند انتخاب گروه نمونه در این پژوهش بدین سان بود که نخست از هر کدام از نواحی چهارگانه شهر شیراز، دو دبیرستان (یک دبیرستان دخترانه، یک دبیرستان پسرانه) به تصادف انتخاب و سپس از هر دبیرستان به تفکیک رشته یک کلاس انتخاب و همه دانش آموزان کلاس انتخاب شده مورد مطالعه قرار گرفتند. میانگین و انحراف معیار سنی همه نمونه به تفکیک جنسیت (دختر و پسر) به ترتیب زیر است.

جدول ۱. میانگین و انحراف معیار دامنه سنی گروه نمونه

جنسیت	تعداد	کم‌ترین سن	بیشترین سن	میانگین	انحراف معیار
دختر	۱۸۶	۱۶	۱۸	۱۷/۳۳	۰/۶۷۰
پسر	۱۲۲	۱۶	۱۸	۱۷/۲۶	۰/۷۵۸
کل	۳۰۸	۱۶	۱۸	۱۷/۳۰	۰/۷۰۶

در جدول شماره ۱ مقدار میانگین و انحراف معیار مربوط به داده‌های به‌دست آمده به تفکیک دختر و پسر محاسبه شده است. نزدیکی شاخص‌های دخترها به هم نشان‌دهنده نظرات نزدیک به هم و همچنین نظرات نزدیک به هم پسرها به یکدیگر باعث پراکندگی نسبتاً یکسان داده‌ها حول میانگین در دو گروه است.

ابزارهای پژوهش

به‌منظور گردآوری اطلاعات برای انجام پژوهش حاضر از سه مقیاس ناهمسان به شرح زیر استفاده شد.

پرسشنامه راهبردهای انگیزشی برای یادگیری^۱. ابزار مورداستفاده در این پژوهش پرسشنامه راهبردهای انگیزشی برای یادگیری است که به‌وسیلهٔ پیتریچ و دی گروت در سال ۱۹۹۰ ساخته شده است. این مقیاس دارای ۴۶ سؤال است و دربرگیرنده مؤلفه‌های راهبردهای شناختی و مؤلفه خودتنظیمی است. سؤالات مربوط به این مقیاس به‌صورت مدرج و ۵ نمره‌ای از کاملاً موافقم (۵ نمره) تا کاملاً مخالفم (۱ نمره) منظم شده است. با این استثنا که سؤالات شماره ۲۶، ۲۸، ۲۹، ۴۰ به شیوه معکوس نمره‌گذاری می‌شود. حداکثر نمرهٔ آزمودنی در این پرسشنامه برابر ۲۱۴ و حداقل آن برابر ۶۲ خواهد بود. پایایی پرسشنامه در پژوهش البرزی و سامانی (۱۳۷۸) روی مراکز تیزهوشان شهر شیراز، با استفاده از شیوه باز آزمایی سنجیده شد و ضریب حاصل برابر ۰/۷۶؛ و در سطح $p < 0/005$ معنی‌دار بوده است برای بررسی روایی صوری پرسشنامه، البرزی و سامانی (۱۳۷۸) از نظرات اساتید صاحب‌نظر دانشگاه شیراز استفاده کردند که روایی قابل قبولی برای آن در نظر گرفته شده است.

مقیاس خود گزارشی فرایند خانواده^۲. پرسشنامه فرایند خانواده به‌وسیلهٔ سامانی (۲۰۰۸) طراحی شده است که در ابتدا دربرگیرنده ۴۷ سؤال بود که بعداً ۴ سؤال آن حذف گردید. فرم نوین آن دربرگیرنده ۴۳ سؤال ۵ گزینه‌ای است که به‌صورت طیف لیکرت از ۱ تا ۵ (= کاملاً مخالفم تا ۵ = کاملاً موافقم) درجه‌بندی شده است و ۵ عامل مهارت‌های ارتباطی،

^۱. Motivated Strategies for Learning Questionnaire (MSLQ)

^۲. Self-Report Family Process Scale (SFPC)

مهارت‌های مقابله‌ای، مهارت‌های تصمیم‌گیری و حل مسئله، انسجام و انعطاف‌پذیری و عقاید مذهبی را مورد ارزیابی قرار می‌دهد و با جمع کردن نمرات به‌دست‌آمده، نمره کل پرسشنامه به دست می‌آید. ضریب پایایی به شیوه آزمون و باز آزمایی با فاصله زمانی دو هفته و ضریب آلفا برای این آزمون به ترتیب ۰/۸۰ و ۰/۸۵ گزارش شده است. سامانی (۱۳۸۷) به‌منظور تعیین روایی مقیاس فرایند خانواده از روش تحلیل عامل استفاده کرد. نتایج تحلیل عامل حاکی از روایی بالای این مقیاس است.

مقیاس خود گزارشی محتوای خانواده^۱ پرسشنامه محتوای خانواده به‌وسیله سامانی (۲۰۰۸) طراحی شده است که دربرگیرنده ۳۸ سؤال است. بعد محتوای خانواده هفت عامل را می‌سنجد که عبارت‌اند از: شغل و تحصیلات؛ با هم بودن؛ منابع مالی و درآمد؛ ظاهر فیزیکی؛ سلامت جسمی و روانی؛ فضای زندگی و تسهیلات آموزشی. در این فرم برای نمره‌گذاری هر سؤال درجه تعیین ۱ (کاملاً مخالفم) تا ۵ (کاملاً موافقم) به هر آزمودنی تعلق می‌گیرد؛ و با جمع کردن نمرات به‌دست‌آمده، نمره کل پرسشنامه به دست می‌آید. ضریب پایایی به شیوه آزمون و باز آزمایی با فاصله زمانی دو هفته و ضریب آلفا برای این آزمون به ترتیب ۰/۷۸ و ۰/۷۹ گزارش شده است. سامانی (۲۰۰۸) به‌منظور تعیین روایی مقیاس محتوای خانواده از روش تحلیل عامل استفاده کرد. نتایج تحلیل عامل حاکی از روایی بالای این مقیاس است.

شیوه اجرای پژوهش

به‌منظور اجرای پرسشنامه‌ها و گردآوری اطلاعات با تأیید پرسشنامه‌ها از پژوهشکده معلم و اخذ مجوز از اداره کل آموزش و پرورش استان فارس و نواحی چهارگانه شیراز مدارس به‌تصادف انتخاب شدند. با مراجعه مستقیم به دبیرستان‌های مورد مطالعه نسبت به اجرای پرسشنامه‌ها و گردآوری اطلاعات اقدام گردید. سپس با بیان هدف پژوهش به نمونه مورد مطالعه و جلب اعتماد آنان نسبت به اینکه اطلاعات صرفاً جهت پژوهش است و همچنین توضیحات لازم درباره نحوه تکمیل پرسشنامه ارائه گشت. پس از اجرای پرسشنامه و جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز، داده‌ها

۱. Self-Report Family Content Scale (SFCC)

به صورت کمی تعریف شد و با استفاده از نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها از روش‌های آماری توصیفی و نیز آمار استنباطی روش تحلیل واریانس یک متغیره و چند متغیره استفاده شد، هم‌چنین داده‌ها در سطح معنی‌داری $P < 0/05$ مورد بررسی قرار گرفتند.

یافته‌ها

در ابتدای فرایند تحلیل آماری اطلاعات، به منظور بررسی اطلاعات توصیفی متغیرها، میانگین و انحراف معیار متغیرها محاسبه گردید. جدول شماره ۲ نشانگر این اطلاعات است.

جدول ۲. میانگین و انحراف معیار متغیرهای مورد مطالعه به تفکیک جنسیت

جنسیت	میانگین و انحراف معیار	خودتنظیمی	محتوا	فرایند
دختر	میانگین	۷۰/۰۱	۱۲۸/۵۹	۱۵۴/۲۸
	انحراف معیار	۹/۳۰	۲۱/۸۴	۲۹/۲۲
پسر	میانگین	۶۷/۵۰	۱۳۰/۷۷	۱۵۰/۴۸
	انحراف معیار	۱۱/۹۹	۲۵/۸۰	۲۹/۲۱
کل	میانگین	۶۹/۰۱	۱۲۹/۴۵	۱۵۲/۷۸
	انحراف معیار	۱۰/۵۱	۲۳/۴۶	۲۹/۱۱

در جدول شماره ۲ مقدار میانگین و انحراف معیار بر پایه راهبرد یادگیری خودتنظیمی مربوط به داده‌ها به تفکیک دختر و پسر محاسبه شده است.

قبل از بررسی سؤالات پژوهشی، با استفاده از داده‌های به دست آمده از اجرای مقیاس خود گزارشی محتوای خانواده (SFCC) و مقیاس خود گزارشی فرایند خانواده (SFPC)، خانواده‌ها به ۴ گونه ناهمسان تقسیم شدند. ابتدا میانگین مربوط به دو گروه از سؤالات پرسشنامه محتوا و فرایند خانواده محاسبه و هر کدام به دو قسمت دارای میانگین کمتر از ۳ و بیشتر از ۳ تقسیم شدند و گونه‌های ناهمسان خانواده به شرح ذیل مشخص شدند؛

گونه غیر سالم. دربرگیرنده افرادی است که دارای میانگین سؤالات محتوای کمتر از ۳ و میانگین سؤالات فرایند کمتر از ۳ است.

گونه مشکل دار محتوایی. دربرگیرنده افرادی است که دارای میانگین سؤالات محتوای کمتر از ۳ و میانگین سؤالات فرایند بیشتر از ۳ است.

گونه مشکل دار فرایندی. دربرگیرنده افرادی است که دارای میانگین سؤالات محتوای بیشتر از ۳ و میانگین سؤالات فرایند کمتر از ۳ است.

گونه سالم. دربرگیرنده افرادی است که دارای میانگین سؤالات محتوای بیشتر از ۳ و میانگین سؤالات فرایند بیشتر از ۳ است.

جدول ۳. ضریب همبستگی متغیرها

متغیرها	۱	۲	۳
محتوا	۱		
فرایند	۰/۵۵۶**	۱	
خودتنظیمی	۰/۲۲۱**	۰/۳۲۷**	۱

$P < 0.01 = **$

در جدول ۳ همبستگی میان مقیاس‌های ناهمسان فرایند و محتوای خانواده و راهبردهای خودتنظیمی مشخص شده است. با توجه به ماتریس همبستگی، ضرایب همبستگی میان تمام متغیرها در سطح $P < 0/05$ معنی دار و مثبت است.

جدول ۴. نتایج تحلیل واریانس یک متغیره برای هم سنجی خودتنظیمی در گونه‌های ناهمسان خانواده

واریانس‌ها	مجموع مجذورات	درجه آزادی	مجذور میانگین	مقدار F	سطح معنی داری
میان گروهی	۲۰۷۲/۵۰۸	۳	۶۹۰/۸۳۶	۶/۶۰۰	۰/۰۰۱
درون گروهی	۳۱۸۱۸/۴۱۰	۳۰۴	۱۰۴/۶۶۶		
کل	۳۳۸۹۰/۹۱۹	۳۰۷			

در جدول ۴ با استفاده از روش تحلیل واریانس یک متغیره (آنووا) به بررسی خودتنظیمی دانش آموزان در گونه‌های ناهمسان خانواده پرداخته شده است. با توجه به مقادیر به دست آمده از جدول

شماره ۴ چون مقدار معنی‌داری آزمون کمتر از ۰/۰۵ است، این نتیجه حاصل می‌شود که میان خودتنظیمی دانش آموزان در گونه‌های ناهمسان خانواده تفاوت معنی‌داری وجود دارد. با توجه به نتایج آزمون تعقیبی چون مقدار معنی‌داری آزمون میان گونه‌های مشکل‌دار محتوایی و غیرسالم با گونه سالم است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت موجود برآمده از تفاوت معنی‌دار خودتنظیمی دانش آموزان در گونه سالم با گونه‌های غیرسالم و مشکل‌دار محتوایی است. با توجه به اینکه راهبردهای یادگیری خودتنظیمی به سه زیر مقیاس راهبردهای شناختی، راهبردهای فراشناختی، کوشش و تدبیر تقسیم شده است. با استفاده از آزمون تحلیل واریانس چند متغیره تفاوت میان ابعاد راهبردهای خودتنظیمی در گونه‌های ناهمسان خانواده موردبررسی قرار گرفته است.

جدول ۵. نتایج تحلیل واریانس چند متغیره برای هم سنجی راهبردهای شناختی در گونه‌های خانواده

متغیرها	منابع واریانس	مجموع مجذورات	درجه آزادی	مجذور میانگین	مقدار F	سطح معنی‌داری
راهبردهای شناختی	گونه‌های خانواده	۳۹۱/۲۴۰	۳	۱۳۰/۴۱۳	۴/۱۲۷	۰/۰۰۷
	خطا	۹۶۰۷/۵۶۵	۳۰۴	۳۱/۶۰۴		
	کل	۹۹۹۸/۸۰۵	۳۰۷	-		

با توجه به جدول ۵ چون مقدار معنی‌داری آزمون در راهبردهای شناختی کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین تفاوت معنی‌دار میان راهبردهای شناختی دانش‌آموزان در گونه‌های ناهمسان خانواده مشهود است. حال با توجه به نتایج به‌دست‌آمده در جدول آزمون تعقیبی شفه در گونه سالم و غیرسالم باعث به وجود آمدن تفاوت میان راهبردهای شناختی در گونه‌های ناهمسان شده است. با توجه به نتایج جدول آزمون مقایسه‌ای خودتنظیمی در گونه‌های ناهمسان خانواده می‌توان بیان کرد که این تفاوت برآمده از تفاوت گونه سالم با گونه‌های مشکل‌دار فرایندی، غیرسالم و مشکل‌دار محتوایی است با استفاده از آزمون تحلیل واریانس چند متغیره گونه‌های ناهمسان خانواده، دو مهارت راهبردهای فراشناختی و کوشش و چاره‌اندیشی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

جدول ۶. نتایج تحلیل واریانس چند متغیره برای هم سنجی راهبردهای فراشناختی و کوشش و

چاره‌اندیشی در گونه‌های ناهمسان خانواده

متغیرها	منابع واریانس	مجموع مجزورات	درجه آزادی	مجدور میانگین	مقدار F	سطح معنی داری
راهبردهای فراشناختی	گونه‌های خانواده	۱۵۱/۳۰۴	۳	۵۰/۴۳۵		
	خطا	۲۵۰۴/۱۵۱	۳۰۴	۸/۲۳۷	۶/۱۲۳	۰/۰۰۱
	کل	۴۵۲/۲۶۵۵	۳۰۷	-		
کوشش و چاره‌اندیشی	گونه‌های خانواده	۱۹۸/۸۰۹	۳	۶۶/۲۷۰		
	خطا	۴۴۲۴/۰۳۲	۳۰۴	۱۴/۵۵۳	۴/۵۵۴	۰/۰۰۴
	کل	۴۶۲۲/۸۴۱	۳۰۷	-		

با توجه به نتایج به دست آمده از جدول ۶ چون مقدار معنی داری آزمون کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین میان راهبردهای فراشناختی دانش آموزان در گونه‌های ناهمسان خانواده تفاوت معنی دار وجود دارد. چون مقدار معنی داری آزمون مقایسه‌ای راهبردهای فراشناختی دو گونه غیرسالم و سالم کمتر از ۰/۰۵ است بنابراین وجود تفاوت میان راهبردهای فراشناختی گونه‌های ناهمسان را برآمده از تفاوت میان دو گونه سالم و غیرسالم دانست. با توجه به جدول ۶ چون مقدار معنی داری آزمون کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین میان کوشش و چاره‌اندیشی دانش آموزان در گونه‌های ناهمسان خانواده تفاوت معنی دار وجود دارد. با توجه به نتایج به دست آمده در جدول می‌توان به این موضوع رسید که این تفاوت برآمده از تفاوت میان کوشش و چاره‌اندیشی دانش آموزان دو گونه سالم و مشکل‌دار فرایندی است زیرا مقدار آن در آزمون تعقیبی شفه کمتر از ۰/۰۵ است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر، تبیین تفاوت خودتنظیمی دانش آموزان دبیرستانی در گونه‌های ناهمسان خانواده بر پایه مدل فرایند و محتوای خانواده است.

برآیندها نشان داد که میان خودتنظیمی دانش آموزان در گونه‌های ناهمسان خانواده تفاوت معنی داری وجود دارد که تفاوت موجود برآمده از تفاوت خودتنظیمی گونه سالم با گونه‌های غیرسالم و مشکل‌دار محتوایی است. کسیدی^۱ (۲۰۰۰) در یک پژوهش طولی بیان داشت که

^۱. Cassidy

محیط خانه همانند وضعیت اجتماعی- اقتصادی، سبب خانواده و شغل والدین پیش‌بینی کننده خودتنظیمی در سنین بعدی است. اسبورن^۱ (۲۰۰۷) در پژوهش‌ها خود نشان داد که خانواده‌هایی که دارای سطح اقتصادی- اجتماعی بالا هستند و سطوح تحصیلات والدین بالا است به پیشرفت تحصیلی و افزایش خودتنظیمی فرزندان بیشتر توجه می‌کنند. در تبیین نتایج این فرضیه این گونه می‌توان بیان کرد که خانواده‌های دارای محیط سالم به همه اعضای خانواده در دوره زندگی اجازه می‌دهد پیشرفت کنند و همه توانایی‌هایشان را گسترش دهند همچنین عواملی همانند درآمد والدین، جایگاه اقتصادی و اجتماعی، شمار اعضای خانواده، سطح تحصیلات والدین، نقش هر یک از اعضای خانواده، انسجام، محل اقامت و... از جمله متغیرهای مؤثر بر رشد فرزندان هستند. فرزندان در خانواده‌هایی که از چنین امکاناتی برخوردار هستند، از طریق آن اهداف یادگیری خود را سامان دادن کرده و کوشش می‌کنند بر رفتار خود نظارت کنند. از آنجا که خودتنظیمی دربرگیرنده راهبردهای شناختی و خودتنظیمی (فراشناخت، کوشش و چاره‌اندیشی) است. راهبردهای شناختی در گونه‌های سالم و غیرسالم مایه به وجود آمدن تفاوت شده است. در خانواده‌های سالم بالا بودن تعاملات خانوادگی بر کیفیت پیامدهای رفتاری فرزندان تأثیر می‌گذارد و آن‌ها از استراتژی‌ها و که باعث تسهیل فرایند یادگیری است، بیشتر استفاده می‌کنند. در مقابل فرزندان خانواده‌های غیرسالم از استراتژی‌ها و کمتر استفاده می‌کنند. نتایج پژوهش همسو با پژوهش دیاز^۲ (۲۰۰۴) بود که در پژوهش خود نشان داد، وضعیت اقتصادی- اجتماعی بالای خانواده، زمینه و شرایط بیشتری را برای افزایش توانمندی شناختی دانش آموزان ایجاد می‌کند و همچنین فرزندان خانواده‌های طبقات بالا راهبردهای شناختی بهتر نسبت به دانش آموزان طبقات پایین‌تر استفاده می‌کنند و در نتیجه پیشرفت بهتری هم نشان داده می‌شود. همچنین راهبردهای فراشناخت در دو گونه سالم و غیرسالم تفاوت معنی‌داری مشاهده شد که خانواده‌های سالم به لحاظ مهارت‌های ارتباطی و انسجام عاطفی مناسب، فرصت تبادل اطلاعات مهیا می‌گردد (سامانی، ۲۰۰۸).

1. Osborne

2. Diaz

مطابق نظر السون^۱ (۱۹۹۹) خانواده‌هایی که دارای انسجام عاطفی مناسب با یکدیگر هستند، نسبت به برنامه یکدیگر مطلع‌تر می‌باشند. در نتیجه اعضای این گونه خانواده‌ها از برنامه‌ها و احساسات و افکار یکدیگر مطلع‌تر خواهند بود. فرزندان آن‌ها از برنامه‌ریزی در فعالیت‌های تحصیلی خود برخوردار هستند و به اصلاح فعالیت‌های شناختی خود می‌پردازند. میان کوشش و چاره‌اندیشی تفاوت برآمده از گونه سالم با مشکل‌دار فرایندی است. در توجیه این مطلب باید اذعان کرد در خانواده‌هایی که میان اعضای آن رابطه سالم و تعهد نسبت به یکدیگر و حس همکاری میان اعضا وجود دارد در واقع زیربنای تشکیل‌دهنده این حس همکاری و ارتباط در فرزندان به تدریج شکل می‌گیرد و آن‌ها یاد می‌گیرند که در همه زمینه‌ها و از جمله مسائل تحصیلی با دیگران تعاملات اجتماعی و مشارکت و همکاری داشته باشند و حتی در قبال خواسته‌های بقیه اعضای خانواده احساس تعهد کنند (زارع، ۱۳۸۶).

خانواده‌های سالم از قابلیت مناسبی در استفاده از راهبردهای مقابله برخوردار هستند (سامانی، ۲۰۰۵). این قابلیت احتمالاً خانواده‌های سالم را در برخورد با مشکلات مربوط به امور فرزندان یاری می‌دهد. والدین در خانواده‌های سالم در رویارویی با مشکلات فرزندان خود را از راهکارهای مناسب مطلع می‌کنند و آن‌ها را به کوشش و چاره‌اندیشی تشویق می‌کنند.

بدین ترتیب فرزندان خانواده‌های سالم از برای برخورداری از ابزار فراخور برای درک شایسته یکدیگر و صورت مسئله، در خورترین چاره‌اندیشی را در برابر مشکلات به کار می‌گیرند. در حالی که در خانواده‌های مشکل‌دار فرایندی ارتباط و تعاملات اعضای خانواده کمتر است و در برابر مشکلات تصمیم‌گیری و حل مسئله کمتر دیده می‌شود و سرانجام فرزندان آن‌ها چاره‌اندیشی کمتری در کنشگری خود دارند. به‌طور کلی می‌توان گفت که در خانواده‌های نوع مشکل‌دار محتوایی راهبردهای فراشناختی ضعیف و سطح پایین راهبردهای خود تنظیمی چشمگیر است و در برابر آن در خانواده‌های سالم افزون بر قوی و بالا بودن این راهبردها اندازه کوشش و چاره‌اندیشی و به کارگیری راهبردهای شناختی بالا است و خودتنظیمی قوی نیز آشکار است.

¹. Olson

منابع

- البرزی، شهلا و سامانی، سیامک (۱۳۷۸). بررسی و هم سنجی باورهای انگیزشی و راهبردهای خودتنظیمی برای یادگیری در میان دانش آموزان دختر و پسر مقطع راهنمایی مراکز تیزهوشان شهر شیراز. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، ۱۵ (۱)، ۳-۱۸.
- امیری نژاد، علی؛ قریشی راد، فخرالسادات؛ جوانمرد، غلامحسین (۱۳۹۰). مقایسه سبک‌های فرزند پروری و سلامت روان والدین افراد اقدام کننده به خودکشی با والدین افراد عادی. *فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده*، ۱(۳): ۳۳۰-۳۱۵.
- ترابی، عطا (۱۳۸۹). *بررسی شادکامی در گونه‌های مختلف خانواده بر پایه مدل فرایند و محتوای خانواده*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد مرودشت.
- جعفری، محمدعلی. (۱۳۸۸). *مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در گونه‌های مختلف خانواده بر پایه مدل فرایند و محتوای خانواده*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- شیربگی، ناصر (۱۳۹۱). *اثربخشی ترکیب خدمات مشاوره‌ای با تدریس خصوصی تکمیلی در کمک به دانش آموزان دارای افت تحصیلی، حرمت خود پایین در رفتار کلامی نامناسب*. فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۲: ۹۰-۷۸.
- صالحی، ساناز (۱۳۸۸). *بررسی انگیزش تحصیلی خانواده در گونه‌های مختلف خانواده در مدل فرایند و محتوای خانواده*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- زارع، مریم (۱۳۸۶). *بررسی رابطه انعطاف‌پذیری و انسجام خانواده با جهت‌گیری هدف فرزندان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- شکر بیگی، علیرضا و یاسمی نژاد، پریسا (۱۳۹۱). *هم سنجی سبک‌های فرزند پروری خانواده، حرمت خود و سلامت عمومی نوجوانان پسر بزهکار و عادی در کرمانشاه*. فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۲(۲): ۱۹۲-۱۷۸.
- عبدالله زاده، نازنین (۱۳۸۸). *بررسی نیمرخ هیجانی فرزندان در گونه‌های مختلف خانواده بر پایه مدل فرایند و محتوای خانواده*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران.
- کریمی، جهانگیر؛ زکی بی، علی؛ علیخانی، مصطفی (۱۳۹۱). *رابطه کارکرد خانواده با اختلالات شخصیت بر پایه الگوی مک مستر*. فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۲(۴): ۵۵۳-۵۳۷.
- نیسی، عبدالکاسم؛ کرمعلیان، حسن؛ همایی، رضا (۱۳۹۱). *بررسی تأثیر آموزش مداخله‌ای گروهی شناختی رفتاری مذهبی بر سلامت روانی همسرهای ناباور در شهر اصفهان*. فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۲(۲): ۱۶۲-۱۵۱.

- Cassidy, Tony. (2000). Social background, achievement motivation, optimism, and health: a longitudinal study. *Counseling psychology quarterly*, 13 (4), 399-412.
- Diaz, Lozano. (2004). Personal, family and academic factors affecting low achievement in secondary school. *Electronic Journal of Research in Educational psychology*, 1 (1), 43-66.
- Lemos, S. L. (1999). Students goals and self-regulation in the classroom. *International Journal of Educational Research*, 31, 471-485
- Montague, M. (2008). Self-regulation strategies to improve mathematical problem solving for students with learning disabilities. *Learning Disability Quarterly*, 31, 37-46.
- Olson, D. H. (1999). Circumflex model of marital & family systems (Empirical approaches to family assessment). *Journal of Family Therapy*, 22(2), 144-167.
- Osborne, Courtney Nicole. (2007). *School Motivation and Academic Achievement of Adolescents living in Appalachia: The Influence of Parenting Behavior and Family Interactions*. Electronic MS Thesis or Dissertation of Miami University.
- Pintrich, Paul R. (1999). The role of motivation in promoting and sustaining self-regulated learning. *International Journal of Educational Research*, 31, 459-470.
- Pintrich, Paul R & De Groot, E. v. (1990). Motivation and self-regulated learning components of classroom academic performance. *Journal of Educational Psychology*, 2(1), 33-40.
- Samani, Siamak. (2005). Family process and content model. *Paper Presented in International Society for Theoretical Psychology Conference*, 20-24 June, Cape Town, South Africa.
- Samani, Siamak. (2008). Validity and reliability of family process and family content scales. *Paper Presented in the XXIX International Congress of Psychology*, 20-25 July, Berlin, Germany.
- Samani, Siamak. (2010). Family types in the family process and content model. *Procardia social and behavioral sciences*, 5, 727-732.
- Schunk, D. H. & Pajares, F. (1996). *The development of Academic Self-Efficacy*. chapter in A. Wigfield & J. Eccles (Eds.), *Development of achievement motivation*. San Diego: Academic Press.
- Schunk, D. H. & Zimmerman, B. J. (1997). Social origins of self-regulatory competence. *Educational psychologists*, 32, 195-201.

A Comparison of Self-Regulatory in Different Family types

Mona Ghoreishi, , M.A.
Seamak Samai, Ph.D.

Abstract

The purpose of the study was to explain the difference between self-regulatory of high- school students in different family types based on family process and content model. The research method was descriptive post event. The sample consisted of the second and third of 308(186female, 122male) high-school students in Shiraz. The sampling method was cluster sampling. The self-report family process scale, the self-report family content scale (children form) and motivated strategies for learning questionnaire were used in this study, who confirmed their validity and reliability. There used from ANOVA & MANOVA for data analysis of this research. The results showed that significant difference in healthy family and unhealthy family on cognitive strategies. The difference of self-regulation was between of healthy family with unhealthy family, content problematic family and process problematic family. In sum, this research showed that there is significant difference in terms of self-regulatory among students in these families. In addition, school psychologists and counselors recommended that this issue to consider in consultation with the student.

Keywords: *family content, family process, family types, self-regulatory*

Contact information: mona_ghoreishi@yahoo.com